

Н.П. Ушакова, доц.

О.Д. Тімченко, ст. викл.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ ТА ЇЇ ОЦІНКА

Розглянуто структуру валових оборотних активів підприємств різних видів економічної діяльності та особливості структури, притаманні підприємствам оптової й роздрібною торгівлі.

Рассмотрена структура валовых оборотных активов предприятий различных видов экономической деятельности и особенности структуры, присущие предприятиям оптовой и розничной торговли.

The structure of gross working capital assets of enterprises of various economic activities and features of the structure inherent in the enterprises of wholesale and retail trade in the real time.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Дослідження проблеми формування та використання оборотних активів підприємств різних видів економічної діяльності необхідне для виявлення їхнього фінансового стану та можливості упорядкування руху фінансових потоків у галузях національної економіки в період подолання наслідків світової фінансової кризи. У зв'язку з цим певний інтерес викликає аналіз структури оборотних активів та джерел їх формування у підприємствах, що здійснюють різні види економічної діяльності, зокрема підприємств торгівлі, які є об'єктом нашої безпосередньої уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У системі управління різними аспектами діяльності підприємств у сучасних умовах найбільш складною й відповідальною ланкою є управління фінансами. Результати досліджень у сфері управління фінансами підприємств викладено в роботах багатьох вітчизняних науковців, а саме: А.Г. Балдинюка, І.О. Бланка, Н.О. Власової, О.С. Гридчиної, М.С. Дороніної, О.М. Зборовської, І.А. Маринич, Л.В. Пельтек та ін. Разом із тим, наявність проблеми ефективного управління у сфері фінансування оборотних активів підприємств, а зокрема підприємств торгівлі, потребує аналітичної оцінки їх фінансового стану, що склався на цей час, та досліджень у напрямку подальшого розвитку підходів і методів цього управління.

Мета та завдання статті. Ця публікація є органічним продовженням досліджень, які проводяться викладачами кафедри в напрямку вивчення різних аспектів функціонування економіки підприємств торгівлі та економіки України в цілому в умовах її ринкового реформування. Метою статті є дослідження структури оборотних активів за відношенням до власності підприємств різних видів економічної діяльності та надання оцінки структурі оборотних активів за тією ж ознакою, що склалась у підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування оборотних активів проводиться за рахунок різних джерел фінансування, що є в розпорядженні підприємства. Управління фінансуванням оборотних активів підприємств підпорядковується цілям забезпечення необхідної потреби в них відповідними фінансовими коштами та оптимізації структури джерел формування цих коштів. Оскільки кожне джерело має свою вартість залучення, підприємство ставить за мету мінімізацію витрат за рахунок управління структурою фінансування оборотних активів.

Установлення оптимального співвідношення між власними та залученими джерелами, що зумовлене специфічними особливостями кругообігу фондів у підприємствах певних видів економічної діяльності, є важливим завданням системи управління оборотними активами. Обрана система формування оборотних активів впливає на швидкість їх обороту та ефективність використання.

Загальний обсяг і структура оборотних активів, а також структура джерел їх фінансування значною мірою визначаються галузевою приналежністю підприємства. Для підприємств сфери обігу, зокрема торгівлі, характерними відмітними рисами є висока питома вага матеріальних (товарних) запасів, практична відсутність коштів, вкладених у незавершене виробництво, а з точки зору джерел фінансування – вищий рівень поточних зобов'язань, зокрема кредиторської заборгованості.

Наведена в табл. інформація свідчить, що склад майна підприємств різних галузей характеризується певними особливостями, обумовленими специфікою їх виробничої діяльності та функціями в національній економіці. У структурі активів підприємств, що за КВЕД належать до сільського господарства та промисловості, необоротні активи складають майже половину від загальної вартості майна. В 2010 році частка основного капіталу підприємств сільського господарства склала 40,7%, однак упродовж періоду, що аналізується, зменшилась на 4,0%. Частка основного капіталу в підприємствах промисловості на кінець 2010 р. склала 47,6%, хоча також скоротилась за цей

період на 2,5%. Висока питома вага необоротних активів (або основного капіталу) притаманна підприємствам готельного та ресторанного бізнесу. В 2010 р. вона становила 70,2% і порівняно з 2008 зросла на 0,6 відсоткових пункти. Особливості складу майна торговельних підприємств полягають у тому, що в ньому переважну частину складають оборотні активи. Підприємства оптової торгівлі із здебільшого виконують посередницькі операції закупівлі товарів та їх транспортування, тому частка оборотних активів у складі їх майна сягає більш ніж 80,0%. В 2010 р. питома вага оборотних активів у підприємствах даного виду діяльності склала 82,1%. Частка основного капіталу відповідно залишається невисокою, від 18,5% у 2008 до 16,9% у 2010 р.

Операційний цикл у підприємствах роздрібної торгівлі також складається з операцій транспортування, зберігання та реалізації товарів, що зумовлює необхідність обслуговування його оборотними активами. Питома вага оборотних активів у підприємствах роздрібної торгівлі та підприємствах, що за КВЕДом належать до цієї ж групи, у 2010 р. складала 61,4%. Частка необоротних активів у підприємствах роздрібної торгівлі склала на кінець періоду 37,6%, що майже в два рази вище за цей показник у підприємствах оптової та посередницької торгівлі (16,9%). Таке співвідношення зумовлене тим, що для підприємств роздрібної торгівлі певне значення мають стан та місцезнаходження торговельних і складських приміщень, вартість яких відображається в балансі як необоротні активи.

Торговельні приміщення визначають імідж підприємства, обсяги товарообороту та його товарне забезпечення.

Таким чином, дослідження структури активів підприємств різних видів діяльності за офіційними даними Держкомстату дозволило підкреслити особливості складу майна підприємств сфери обігу. Питома вага оборотних активів у підприємствах оптової торгівлі на кінець періоду, що розглядається, склала 82,1%, у підприємствах роздрібної торгівлі відповідно 61,4%.

Наступним кроком дослідження є аналіз структури пасивів також за офіційними статистичними матеріалами Держкомстату. За даних Держкомстату впливає, що найбільша питома вага власного капіталу притаманна підприємствам сільського та лісового господарств і мисливству. Тобто підприємства цих галузей потенційно розраховують на переважну частку внутрішніх джерел фінансування під час формування оборотних активів. Питома вага власного капіталу підприємств даного виду економічної діяльності збільшилась за період з 2008 до 2010 р. з 47,2 до 52,9%. Наступними за величиною питомої

ваги в загальному обсязі капіталу підприємств даних галузей є поточні зобов'язання. Їх значення коливаються в межах 34,0...31,5%. Значна частка власних коштів у структурі джерел формування активів притаманна також підприємствам сфери готельного і ресторанного бізнесу. Так, за досліджуваний період 2008-2010 рр. вона зросла з 40,0 до 46,4%.

Загальний капітал підприємств даного виду економічної діяльності формується також за рахунок довгострокових і поточних зобов'язань. Питома вага цих джерел формування активів має близькі значення (відповідно 23,7 і 28,6% на кінець 2010 р.) та незначні відхилення за роками.

Зовсім інша картина спостерігається під час аналізу структури джерел формування активів підприємств оптової торгівлі та посередництва й підприємств роздрібною торгівлі (з урахуванням підприємств, що за КВЕДом належать до цього виду економічної діяльності), де частка власного капіталу в структурі джерел формування активів порівняно з іншими галузями національної економіки є найменшою і коливається протягом аналізованого періоду в межах 8...10%. Так, частка власного капіталу в підприємствах оптової торгівлі на кінець 2008 р. склала 8,3% і на кінець 2010 збільшилась лише до 9,4%. Питома вага власного капіталу в підприємствах роздрібною торгівлі теж має невисокі значення порівняно з підприємствами інших видів економічної діяльності. Частка власних коштів у підприємствах даної галузі в 2010 р. склала 10,1% і збільшилась порівняно з 2008 лише на 1,0%.

Аналіз структури джерел формування активів підприємств оптової торгівлі та посередництва й підприємств роздрібною торгівлі свідчить про те, що фінансування їх активів значною мірою відбувається за рахунок поточних зобов'язань. Так, у структурі джерел формування активів підприємств оптової та роздрібною торгівлі спостерігається найбільша, порівняно з підприємствами інших видів економічної діяльності, частка поточних зобов'язань.

У підприємствах оптової торгівлі частка поточних зобов'язань у структурі джерел формування активів за досліджуваний період залишилась у межах 78,4...79,2%. У підприємствах роздрібною торгівлі питома вага цього джерела дещо нижча, але також залишилась на досить високому рівні: 62,8% в 2008 і 66,3% в 2010 р.

Заслуговує на увагу той факт, що підприємства роздрібною торгівлі мають близьку за значенням, порівняно з підприємствами інших галузей, питому вагу довгострокових зобов'язань. Якщо в середньому за економікою держави частка даного виду джерел формування активів складала в 2010 р. 16,5%, то в підприємствах роздрібною торгівлі – 22,8%. Вище значення цього показника в 2010 р. спостерігається у сфері готельного бізнесу (23,7%).

**Таблиця – Структура активів підприємств за видами економічної діяльності
за 2008-2010 рр. на кінець року, %**

Показник	Необоротні активи			Оборотні активи			Витрати майбутніх періодів			Баланс		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Усього, % до балансу	47,8	47,6	44,7	51,3	51,5	54,4	0,8	0,9	0,8	100,0	100,0	100,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, % до балансу	44,7	43,9	40,7	54,6	63,4	58,8	0,6	0,7	0,5	100,0	100,0	100,0
Промисловість, % до балансу	50,1	49,8	47,6	49,1	49,3	51,5	0,8	0,9	0,8	100,0	100,0	100,0
Оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі, % до балансу	18,5	17,8	16,9	80,4	81,0	82,1	1,1	1,1	0,9	100,0	100,0	100,0
Роздрібна торгівля, ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку, % до балансу	36,7	33,6	37,6	61,5	64,5	61,4	1,8	1,8	1,3	100,0	100,0	100,0
Діяльність готелів та ресторанів, % до балансу	69,6	68,2	70,2	29,6	30,8	29,0	0,8	0,9	0,7	100,0	100,0	100,0

Частка довгострокових зобов'язань у підприємствах оптової торгівлі впродовж усього періоду дослідження є вдвічі меншою і на кінець 2010 р. становила 11,7%.

Таким чином, проведений аналіз структури джерел формування активів підприємств за видами економічної діяльності свідчить, що в підприємствах різних галузей та видів економічної діяльності окремі види джерел формування їх активів мають неоднакове значення. Виходячи з проведеного дослідження, можна зробити висновок, що формування активів підприємств сфери обігу, зокрема підприємств торгівлі, здійснюється переважно за рахунок поточних зобов'язань і меншою мірою за рахунок довгострокових зобов'язань.

У теорії фінансового менеджменту оборотні активи за характером джерел формування поділяють на валові, чисті та власні. З метою відображення значущості джерел фінансування для формування оборотних активів нами були виконані розрахунки власних та чистих оборотних активів за методикою економіста-науковця І.О. Бланка. Чисті оборотні активи характеризують ту частину їх обсягу, яка сформована за рахунок власного та довгострокового позикового капіталу. Власні оборотні активи характеризують частину, сформовану за рахунок власного капіталу підприємства.

Інформація Держкомстату свідчить про вкрай негативне становище, що склалось у національній економіці країни. Упродовж досліджуваного періоду власні оборотні активи мають від'ємне значення й абсолютна нестача їх у 2010 р. перевищувала 420 млрд грн. Тобто джерелами формування валових оборотних активів в економіці в цілому виступають довгострокові та короткострокові зобов'язання. До того ж, питома вага чистих оборотних активів, які фінансуються за рахунок власного та довгострокового позикового капіталу, склала в 2010 р. лише 11,4%, а питома вага оборотних активів, сформованих за рахунок поточних зобов'язань – 88,6%.

Аналогічна картина спостерігається майже в усіх галузях економіки країни, які вибрані для даного дослідження. Позитивні значення власних оборотних активів, виходячи з аналізу, мають лише підприємства сільського, лісового господарств та мисливство. Вище було зазначено, що підприємства цих галузей мають високу питому вагу власного капіталу, який і виступає в першу чергу джерелом власних оборотних активів.

Частки чистих оборотних активів та оборотних активів, сформованих за рахунок поточних зобов'язань, за підприємствами даного виду діяльності мають значення з незначним відхиленням, відповідно в 2010 р. 45,6 і 54,4%. Не мають власних оборотних коштів і підприєм-

ства промисловості. До того ж, питома вага чистих оборотних активів у галузях промисловості значно нижча за цей показник у цілому з економіки країни. Валові оборотні активи в підприємствах даного виду діяльності фінансуються на 96,2% за рахунок поточних зобов'язань. У підприємствах сфери обігу, тобто підприємствах оптової та роздрібною торгівлі, власні оборотні активи також мають від'ємні значення. Таке становище пояснюється низькою питомою вагою власного капіталу і значною питомою вагою поточних зобов'язань у структурі джерел фінансування їх діяльності.

Висновки. Структура капіталу, що склалась у підприємствах сфери обігу, зумовила структуру їх валових оборотних активів. В 2010 р. підприємства оптової та посередницької торгівлі на 96,0% сформували валові оборотні активи за рахунок поточних зобов'язань і лише на 4,0% за рахунок довгострокового позикового капіталу. У підприємствах роздрібною торгівлі, готельному й ресторанному бізнесі становище більш критичне, бо навіть чисті оборотні активи мають від'ємні значення. Таке співвідношення значень показників структури валових оборотних активів може скластись у наслідок нецільового використання оборотних коштів підприємствами даних галузей.

Підсумовуючи дослідження структури валових оборотних активів за окремими видами економічної діяльності, можна дійти висновку, що в підприємствах сфери обігу склалось критичне становище, яке потребує більш глибокого аналізу причин і прийняття управлінських рішень щодо вибору стратегії фінансування оборотних активів.

Список літератури

1. Балдинюк А. Г. Управління фінансуванням оборотних активів торговельних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.07.05 / А. Г. Балдинюк. – К., 2005. – 21 с.
2. Бланк И. А. Управление оборотным капиталом : учеб. курс / И. А. Бланк. – М. : Перспектива, 2008. – 356 с.
3. Гридчина О. С. Методичні засади планування потреби в оборотному капіталі підприємства у ринкових умовах / О. С. Гридчина // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль. – 2009. – № 10. – С. 25–34.
4. Зборовська О. М. Управління оборотним капіталом промислових підприємств : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Зборовська О. М. – Маріуполь, 2006. – 215 с.
5. Кириченко О. Фінансовий менеджмент на підприємствах України: принципи забезпечення позитивної динаміки / О. Кириченко // Банківська справа. – 2007. – № 5. – С. 3–17.
6. Показники 2008-2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/fin>>.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.
© Н.П. Ушакова, О.Д. Тімченко, 2012.

УДК 658.005.:338

О.А. Круглова, канд. екон. наук
Д.В. Вишнякова, магістрант

МОНІТОРИНГ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто різні теоретичні підходи авторів до визначення поняття “моніторинг”; уточнено його місце в загальній системі управління.

Рассмотрены разные теоретические подходы авторов к определению понятия “мониторинг”; уточнено его место в общей системе управления.

The different theoretical going of authors is considered near determination of concept “monitoring”; his place is specified in general control system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах переходу до ринкових форм господарювання для кожного підприємства виникає необхідність упровадження ефективної системи управління, оскільки це відіграє важливу роль у забезпеченні їх стабільного функціонування й розвитку. Для розв’язання цього завдання суб’єктам господарювання треба розробляти нові підходи та технології в управлінні підприємством. До таких технологій належить моніторинг, який має формувати всебічне бачення комплексного використання потенціалу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти моніторингу як функції управління на підприємстві висвітлювали у своїх працях такі вчені, як Е.М. Коротков [7], Б.Г. Литвак [8], П.І. Кононенко, О.С. Олексюк [9] та І.Й. Плікус [13]. Хан Д. і Данілочкіна Н.Г. [6] розглядали моніторинг як складову частину системи контролю. Кизим М.О. та Забродський В.А. [12] досліджували теоретичні питання функціонування фінансового моніторингу. Значний вклад у дослідження теоретичних аспектів суті та видів моніторингу зробив В.К. Галіцин [4]. Проблемами класифікації моніторингу займалися також Г.Г. Фетисов, В.П. Орешин [16], Н.А. Щедина [9], В.С. Білецький, Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко [15], В. Артеменко [1],